

**AUDITORLIK TEKSHIRISH VAQTIDA BUXGALTERIYA HISOB
VA ICHKI NAZORATINI O'RGANISH.**

Kamolova Shaxnoza Umid qizi.

*Buxoro viloyati Vobkent sanoat va transport texnikumi Maxsus fanlar
kafedrası Audit fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada auditorlik tekshiruvi jarayonida buxgalteriya hisobi va ichki nazorat tizimini o'rganishning ahamiyati va metodik asoslari tahlil qilingan. Buxgalteriya hisobi va ichki nazoratning samarali yuritilishi auditorlikning aniqligi va ishonchliligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot davomida mavjud adabiyotlar tahlil qilinib, real korxona misolida ichki nazorat tizimi baholandi hamda ilg'or tajribalar asosida takliflar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: Auditorlik, buxgalteriya hisobi, ichki nazorat, audit riski, tekshiruv metodlari, moliyaviy hisobot, tizim tahlili.

Hozirgi kunda iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishda auditorlik faoliyatining o'ni tobora ortib bormoqda. Auditorlik tekshiruvlari korxonalar moliyaviy holatini baholash, hisob-kitoblarning to'g'riligini aniqlash va ichki nazorat tizimini mustahkamlashda muhim vosita hisoblanadi. Ayniqsa, buxgalteriya hisobi va ichki nazorat tizimi auditorlik jarayonining boshlang'ich bosqichida chuqur o'rganilishi zarur. Bu esa auditorga tekshiruv jarayonida risklarni baholash va audit strategiyasini to'g'ri ishlab chiqish imkonini beradi.

Auditorlik tekshirish vaqtida buxgalteriya hisobi va ichki nazoratni o'rganish jarayoni tashkilotning moliyaviy hisobotlarining ishonchliligini ta'minlash va ichki jarayonlarning samaradorligini baholashga qaratilgan. Bu jarayon bir nechta muhim bosqichlardan iborat bo'lib, har bir bosqichda aniq metodologiya va standartlardan foydalaniladi. Quyida ushbu jarayon batafsil bayon qilinadi:

Auditni rejalashtirish

Rejalashtirish auditchi uchun eng muhim bosqichlardan biridir, chunki u tekshiruvning yo'nalishini va samaradorligini belgilaydi.

- Maqsad va doirani aniqlash:

- Auditning asosiy maqsadi aniqlanadi: moliyaviy hisobotlarning to'g'riligi, qonun va standartlarga muvofiqligi yoki ichki nazorat tizimining samaradorligini baholash.

- Tekshiruv doirasi belgilanadi: qaysi moliyaviy yil, qaysi bo'limlar yoki operatsiyalar tekshiriladi.

- Tashkilotni o'rganish:

- Kompaniyaning faoliyat sohasi, tashkiliy tuzilmasi, biznes jarayonlari va buxgalteriya tizimi haqida ma'lumot to'planadi.

- Tashqi omillar tahlil qilinadi: iqtisodiy sharoitlar, soha xususiyatlari, qonunchilik talablari.

- Xavfni baholash:

- Moliyaviy hisobotlarda xatolar (tasodifiy yoki qasddan) yoki firibgarlik xavfi aniqlanadi.

- Xavfli sohalarga e'tibor qaratiladi: masalan, katta summali tranzaksiyalar, qarindosh kompaniyalar bilan operatsiyalar yoki yangi qonunchilik talablariga rioya qilish.

- Xavf tahlili uchun oldingi audit hisobotlari, rahbariyat hisobotlari va tashqi ma'lumotlardan foydalaniladi.

- Audit rejasi va resurslar:

- Tekshiruv muddati, jalb qilinadigan auditorlar soni va maxsus vositalar (masalan, buxgalteriya dasturlari tahlili uchun dasturiy ta'minot) belgilanadi.

- Reja ichki nazorat tizimini sinovdan o'tkazish, tranzaksiyalarni namunaviy tekshirish va hujjatlarni tahlil qilishni o'z ichiga oladi.

Buxgalteriya hisobini tekshirish

Buxgalteriya hisobining tekshirilishi moliyaviy hisobotlarning to'g'riligi va

qonuniyligini ta'minlashga qaratilgan. Bu jarayon quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

Hisob siyosati va standartlarga rioya qilish

- Tashkilotning buxgalteriya hisobi milliy (MASBH) yoki xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga (IFRS) mosligi tekshiriladi.

- Hisob siyosati hujjatlari (masalan, aktivlarni amortizatsiya qilish usullari, daromadlarni hisobga olish qoidalari) tahlil qilinadi.

- Qonunchilik talablariga rioya qilish: soliq hisoboti, mehnat haqi to'lovlari va boshqa majburiy hisobotlar tekshiriladi.

Hujjatlarning to'liqligi va to'g'riligi

- Operatsiyalarni tasdiqlovchi barcha hujjatlar (shartnomalar, hisob-fakturalar, to'lov hujjatlari, bank ko'chirmalari) tekshiriladi.

- Hujjatlarning qonuniy shaklda ekanligi, to'ldirishdagi xatolar va imzo/mohrlarning mavjudligi tekshiriladi.

- Hujjatlarning buxgalteriya registrlariga to'g'ri kiritilganligi tahlil qilinadi.

Hisob registrlari va moliyaviy hisobotlar

- Asosiy buxgalteriya registrlari (bosh kitob, jurnallar) tahlil qilinadi.

- Moliyaviy hisobotlarning asosiy elementlari tekshiriladi:

- Aktivlar: pul mablag'lari, debitorlik qarzlari, asosiy vositalar va boshqa aktivlarning real mavjudligi va to'g'ri baholanishi.

- Majburiyatlar: kreditorlik qarzlari, soliq majburiyatlari va boshqa qarzlarning to'g'ri aks ettirilishi.

- Daromadlar va xarajatlar: operatsiyalarning to'g'ri davrda hisobga olinishi va tasniflanishi.

- Kapital: aksiyadorlik kapitali, taqsimlanmagan foyda va zaxiralar.

Ichki nazoratni baholash

Ichki nazorat tizimi tashkilotning aktivlarini himoya qilish, moliyaviy hisobotlarda xatolar va firibgarlikning oldini olish uchun muhim ahamiyatga ega.

Auditor ushbu tizimning samaradorligini quyidagi yo'nalishlarda baholaydi:

Nazorat muhitini tahlil qilish

- Tashkilotning rahbariyati ichki nazoratga qanchalik e'tibor berayotgani o'rganiladi.

- Axloqiy me'yorlar, xodimlarning malakasi va tashkiliy madaniyat tahlil qilinadi.

Vazifalarni taqsimlash

- Operatsiyalarni amalga oshiruvchi, tasdiqlovchi va hisobga oluvchi shaxslarning vazifalari alohida bo'lishi kerak.

- Masalan, to'lovlarni tasdiqlovchi shaxs ularni amalga oshiruvchi shaxs bo'lmasligi lozim.

Xavfli sohalarni aniqlash

Auditor xavfli sohalarga alohida e'tibor beradi:

- Katta summali yoki g'ayrioddiy tranzaksiyalar: Masalan, qarindosh kompaniyalar bilan operatsiyalar yoki eksport-import shartnomalari.

- Soliq hisoboti: Soliq deklaratsiyalaridagi xatolar yoki optimallashtirish sxemalari.

- Yangi qonunchilik talablari: Yangi qonunlarga rioya qilmaslik xavfi.

- Tashqi omillar: Valyuta kursi o'zgarishi, bozor raqobati yoki iqtisodiy inqirozlar.

Tekshiruv natijalarini hujjatlashtirish

- Auditor aniqlangan barcha kamchiliklar, xatolar va nomuvofiqliklarni maxsus ishchi hujjatlarda qayd etadi.

- Har bir topilgan muammo uchun:

- Muammoning tavsifi.

- Moliyaviy hisobotlarga ta'siri.

- Rahbariyatga beriladigan tavsiyalar.

- Ishchi hujjatlar auditning shaffofligini ta'minlaydi va kelajakda tekshiruvlar uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa

Buxgalteriya hisobi va ichki nazoratni auditorlik tekshirish jarayoni tashkilotning moliyaviy barqarorligi va qonuniyligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon xalqaro audit standartlariga (ISA) asoslanadi va auditning mustaqilligi, malakasi va tafsilotlarga e'tiborli bo'lishini talab qiladi.

Auditorlik tekshiruvi vaqtida buxgalteriya hisobi va ichki nazorat tizimini chuqur tahlil qilish zarur. Ichki nazorat auditorlik riskini kamaytirishda asosiy omillardan biri bo'lib, u moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini oshirishga xizmat qiladi.

Korxonalar ichki nazorat tizimini xalqaro standartlar (masalan, COSO modeli) asosida qayta ko'rib chiqishlari zarur.

Auditorlik tekshiruvlarida ichki nazoratning barcha elementlarini baholash uchun standartlashtirilgan chek-listlar ishlab chiqilishi lozim.

Auditorlarga buxgalteriya hisobi va ichki nazorat tizimiga oid doimiy malaka oshirish kurslarini tashkil etish tavsiya etiladi.

Adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasining "Auditorlik faoliyati to'g'risida»gi qonuni. Toshkent sh., 2021-yil 25-fevraldagi O'RQ-677-sonli.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyoevning 2020 yil 25 yanvardagi 2020 yil uchun eng muhim ustivor vazifalar haqidagi Oliy Majlisga Murojatnomasi.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi qarori. Toshkent sh., 2020 yil 24 fevraldagi PQ-4611 sonli.
4. Sarvarbek Rasuljonovich Abduazizov (2021). DAVLAT MOLIVAVIY NAZORATINING NAZARIY VA HUQUQIY ASOSLARI. Scientific progress, 2 (8), 250-256.
5. . Abduraximov, Boburjon Umarjon O'g'li, Qudbiyev, Nodir Tohirovich, & Mominov, Ikromjon Luxmonjon O'g'li (2021). AYLANMA

- MABLAG'LARNI BOSHQARISH TIJORAT KORXONASI MUVAFFAQIYATINING ASOSI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1 (10), 724-733.
6. Qudbiyev, N. T. (2021). Xalqaro moliyaviy hisob standartlariga o'tish dolzarbligi Relevance of the transition to international financial accounting standards. *SJ international journal of theoretical and practical research*, 1(2), 56-64
7. Durdona Adashboy Qizi Razzaqova (2021). RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA BUXGALTERIYA HISOBINI AVTOMATLASHTIRISHNING ROLI VA AHAMIYATI. *Scientific progress*, 2 (8), 243-249.
8. Tohirovich, Q. N. (2021). International financial accounting standards in Uzbekistan. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(4), 328-333.
9. Shaxrinoz Avazxonovna Kurbonova (2021). MAHSULOT TANNARXI HISOBIGA OLISHDA BOSHQARUV HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI. *Scientific progress*, 2 (8), 603-607.